Analytiske fremgangsmåder
– en introduktion til mobbehåndteringsmodellen

Af Stine Kaplan Jørgensen

Når man skal håndtere mobning i lokale praksisser, vil det ikke være det samme, der virker hver gang. Hvad der er det bedste at gøre afhænger af, hvordan problemet konkret viser sig i den specifikke kultur. Derudover kan man aldrig vide om det, man gør, vil komme til at virke sådan, som man håber og forventer. I denne tekst introduceres der til en analytisk fremgangsmåde. Den består af 5 trin, som man med fordel altid kan gennemgå, når man skal undersøge, planlægge, gennemføre og evaluere tiltag til håndtering af mobning. Teksten præsenterer ”håndteringsmodellen”, som skal re-tænkes i forhold til forskellige situationer og praksisser hver gang, den skal anvendes. Hvordan man mere konkret kan arbejde med håndteringsmodellen i hhv. daginstitution, skole og ungdomsuddannelse, bliver præsenteret på de tre forskellige specialiseringsmoduler. Her bliver selve fremgangsmåden introduceret sammen med den tænkning, der ligger bag.

Både politikere, professionelle, forældre og borgere efterspørger ofte pædagogiske metoder, der *virker*. Og naturligvis er det rimeligt at spørge, om der er metoder, der virker bedre end andre. Men det er en misforståelse at tro, at metoder i sig selv kan føre til bestemte effekter, da den virkelighed vi beskæftiger os med, når der er tale om mobning, er meget kompleks; der er forskellige klassekulturer, forskellige børn, forskellige kræfter, der virker ind på mobningen på forskellige måder (læs også kerneteksten "Hvad er mobning, og hvordan kan man forstå fænomenet?" på grundmodul 1). Af samme grund er det heller ikke det samme, der virker på samme måde i forskellige komplekse sociale virkeligheder. Virkeligheden er på mange måder uren og uberegnelig, og vi bør slippe forestillingen om metoder, der altid virker på tværs af kontekster[1] (Rømer, Tanggaard og Brinkmann 2017).

Mange studier, der har lavet undersøgelser af hvilke interventioner og metoder, der kan gøre en positiv forskel i forhold til mobning, peger meget tydeligt på, at der *ikke* findes nogle metoder, der altid virker (Cross & Barnes, 2014; Cross et al., 2013; Skolverket, 2011). Et eksempel kan komme fra en antologi fra Cambridge University, der hedder “*Bullying in Schools: how successful can interventions be*?” (P. K. Smith, Pebler, & Rigby, 2004). Her har man samlet og

[1] Der kan henvises til serien ”Uren Pædagogik 1., 2. og 3.” der er redigeret af Thomas Astrup Rømer, Lene Tanggaard og Svend Brinkmann for en grundig gennemgang af kritikken af det, de kalder den ”Rene pædagogik” og den evidens og metodebølge, der har været dominerende på skoleforskningsfeltet i en række år.

præsenteret resultater om mobning fra nogle af de førende mobbeforskere i verden. Antologien konkluderer bl.a. følgende:

"På dette stadie i udviklingen og revideringen af interventioner mod mobning er forskningen ikke på et punkt, hvor vi pålideligt kan pege på specifikke interventionselementer, der kan ses som de aktive og væsentlige elementer i forbindelse med forandring" (P.K. Smith, Pebler og Rigby, 2004: 313 – min oversættelse).

Det, de siger, er, at man ikke kan finde den enkeltbestanddel eller den ene metode, der kan gøre en afgørende forskel. Det, der virker det ene sted, virker ikke nødvendigvis det andet sted. Det afhænger blandt andet af, hvilken kultur metoden virker ind i; hvilke voksne, der udfører grebet; hvilke børn, man har med at gøre og netop, hvad der egentlig er på spil blandt de her børn. Mange større studier og rapporter peger derfor på vigtigheden af, at man ikke bruger og gennemfører metoder uden først at have forholdt sig til det, den skal virke i forhold til (Cook, Williams, Guerra, Kim, & Sadek, 2010; Merrell et. al., 2008). Man skal have et godt kendskab til konteksten, før man griber ind i den.

Dorte Marie Søndergaard foreslår i tråd med ovenstående resultater, at standardiserede interventionsmetoder, der kører efter samme opskrift hver gang, erstattes med det, hun kalder *analytisk informerede multiperspektive interventionsstrategier*, hvor det ikke er metoden, men det analytiske blik, som praktikeren har på sin praksis, der bliver guidende. (Søndergaard, 2014). Søndergaards anbefaling hentyder til, at standardiserede metoder kommer til kort, når de skal følge og ramme noget så komplekst som mobning. Hvis man kun følger fremgangsmåden for en metode, så får man ikke blik for det, ens tiltag gør. Ens tiltag (både i planlægningen og i gennemførelsen) skal være informeret af analyser af de mønstre, der er til stede. Man skal have et godt indblik i dynamikkerne blandt børnene for at kunne ændre dem succesfuldt. Men anbefalingen opfordrer også til "multiperspektive" strategier, hvilket blandt andet hentyder til, at man skal rette blikket mod de mange forskellige kræfter, der har betydning for, hvor og hvordan mobning udspiller sig. I stedet for kun at sætte ind *et* sted, kan man overveje, hvordan man på én gang kan arbejde med flere indsatser, der retter sig mod forskellige kræfter.

At lade det analytiske blik være guidende fordrer nogle bestemte fremgangsmåder og trin, som vi i håndteringsmodellen på denne side har medtænkt. Det drejer sig om 1. dataindsamling, 2. analyse, 3. planlægning af tiltag, 4. afprøvning og 5. evaluering. De fem trin ses i håndteringsmodellen:

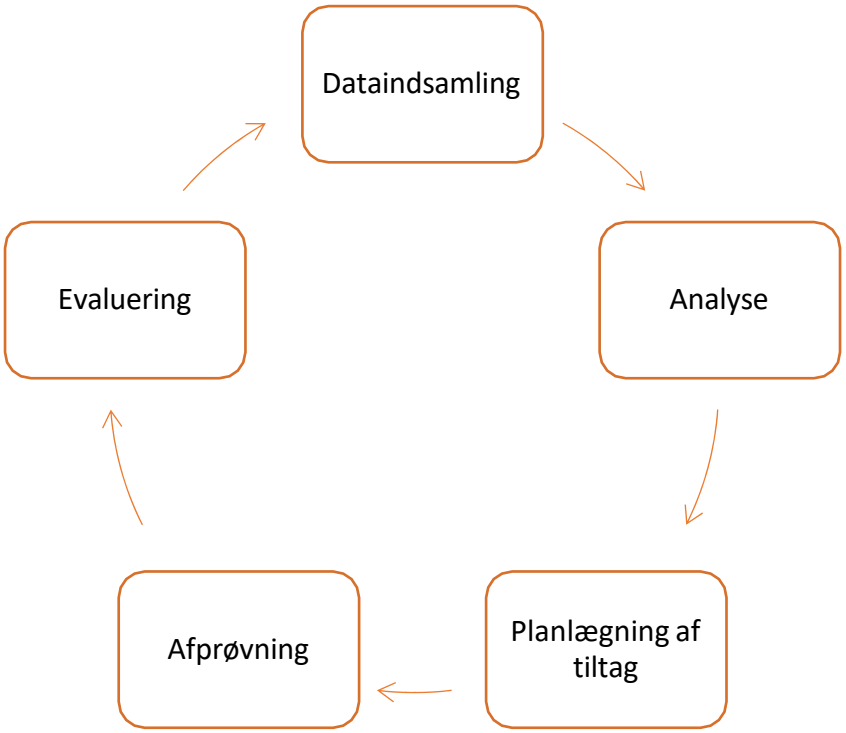

I det følgende bliver de fem forskellige trin i modellen præsenteret:

1. Man skal altid starte med det helt afgørende førsteskridt: undersøgelsen (dataindsamling)

Mobning er ikke bare mobning, men er en kompleks størrelse, der kan vise sig på mange forskellige måder. Der er forskellige udtryk, bevæggrunde og baggrunde, som skal granskes: Hvordan kan det være, at børnene i denne klasse gør, som de gør? Er baggrunden for problemet i denne klasse utryghed, der kommer af en længere periode med skiftende lærere og

pædagoger? Viser mobning sig som foragtproduktion, der udpeger bestemte børn som anderledes og uudholdelige? Hvem er de udpegede, og hvad er begrundelserne for at udpege og foragte netop dem? Hvilke andre kræfter er på spil? Er det homofobiske eller racistiske diskurser og moralske ordener, der trækkes på? Hvilke former for anderledeshed tolereres ikke i denne gruppe? Eller gælder tolerancen for det anderledes for nogle bestemte børn, men ikke for nogle bestemte andre? Hvordan er grupperingerne i klassen? Hvilke børn har mest magt over kriterierne for in- og eksklusion? Er vold en del af billedet, og hvem rettes volden mod? Er der bestemte børn, der isoleres, ignoreres eller på andre skjulte måder udelukkes fra fællesskabet? (Se teksten ”4 tegn på mobbemønstre”, der fortæller mere om hvilke tegn, man skal kigge efter, når man skal undersøge mobbemønstre, og læs og lær om mobningens mekanismer f.x i kerneteksten "Mobning - forskellige mobbehandlinger og skiftende roller" i grundmodul 1)

Man bliver nødt til at have kendskab til en gruppes sociale virkelighed og de mobbemønstre, der er i gang derinde, så man ved, hvad det er for et slags problem, man skal løse, og så man ved, hvad man virker ind i. En fyldestgørende indsigt i alt det, der er på spil blandt børnene, vil naturligvis ikke være mulig, men der kan rettes en opmærksomhed den vej og arbejdes med en ydmyghed og tøven over for, at der foregår meget blandt børnene, som man ikke altid får øje på, men som får central betydning for, hvordan et problem mest hensigtsmæssigt kan løses. Og det, der foregår, bør undersøges, da forståelsen af problemet må ligge til grund for, hvordan problemet bliver løst.

Mange lærere og pædagoger oplever store krav om at skulle handle og være effektive, hvis der er nogen, der ikke har det godt i en klasse, eller hvis der er mange konflikter og problemer. Der kan være forældre, der ringer og vil have sat noget i gang med det samme, og mange vil formodentligt gerne imødekomme dette ved at vise sig selv som handlekraftige og ansvarlige lærere og pædagoger. Samtidig kan der være et ikke ubetydeligt tidspres, der nogle gange gør, at man træffer hurtige beslutninger og sætter i gang med tiltag uden at have gjort sig nogle grundige overvejelser over, hvilket problem man skal løse, eller hvad man risikerer med det, man sætter i gang. Det er uheldigt. Vi vil foreslå, at man i stedet for hurtig-handlen benytter sig af det, man – med inspiration fra Jette Kofoed og Dorte Staunæs – kunne kalde ”professionel tøven” (Kofoed & Staunæs, 2014). At benytte sig af professionel tøven betyder, at man tøjler handletrangen og tager uvisheden på sig som en del af det at være professionel. Når man benytter sig af professionel tøven, giver man sig selv tid til at undersøge og reflektere over, hvad der

egentlig er på spil i lige præcis den gruppe af børn eller unge, man kan se har problemer. Men tid er selvfølgelig ikke noget man som ansat giver sig selv. Tid er også noget, som ledelsen på en institution, skole eller ungdomsuddannelse skal prioritere, så man sikrer, at den afgørende forundersøgelse prioriteres[2]. Når det drejer sig om mobning, bør man ikke tillade tiltag, der ikke er velovervejede. Og et vigtigt skridt i overvejelserne er undersøgelsen: "Man skal vide, hvilket problem man sigter efter at løse".

I håndteringsmodellen præsenterer vi ideer til, hvordan man kan lave **dataindsamling** blandt forskellige målgrupper: daginstitutioner, skoler og ungdomsuddannelser. Du kan også læse meget mere om dataindsamling under grundmodul 3, der handler om organisationer.

2. Man skal altid lave en grundig analyse af mobbemønstre (analyse)

På baggrund af de undersøgelser/dataindsamlinger, man laver, skal man lave nogle grundige analyser af, hvad der synes at være på spil. Hvad er det børnene eller de unge gør? Hvad får vi øje på som tegn på mobbemønstre? Hvad gør vi allerede i forhold til det, børnene eller de unge gør? Og hvor ville det være mest oplagt at sætte ind? Den slags spørgsmål er netop en del af den "professionelle tøven". Når analyserne retter sig mod mobning, er det – som beskrevet flere steder i dette digitale undervisningsmateriale– centralt, at man ikke kun analyserer på enkeltindivider og deres handlinger. Enkeltindivider har også betydninger, men årsagerne til mobning skal også findes andre steder. Med begreber og redskaber fra eXbus bliver der givet en ny
"tænketeknologi", som Søndergaard kalder det. Nye redskaber og begreber til at tænke med.

"Første skridt i en ny tænketeknologi består i at stoppe den trafik af årsagsforklaringer, der sender os **ind** i barnet, **ind i** personligheden, **ud af** skolen og **hjem til**

[2] I den forbindelse skal man huske, at en "handleplan" som man eksempelvis er lovmæssigt forpligtet til at have klar efter 14 dage efter konstateret mobning, ikke behøver indeholde konkrete metoder, men kan beskrive en fremgangsmåde, der beskriver de fortsatte skridt i undersøgelsen. Hermed kan man, på baggrund af undersøgelsen, planlægge det der er mest hensigtsmæssigt ift. at skulle ændre mekanismerne og beskytte de børn der er udsatte.

forældrene. Ikke fordi barnet, personlighederne og hjemmene ikke er en del af problemstillingen – men de er det aldrig alene" (Søndergaard 2011: 3).

Ud fra et fællesskabsorienteret perspektiv på mobning, som det er præsenteret af eXbus, skal der fokus på mange forskellige kræfter, der kan have betydning uden for og rundt om de enkelte børn: hele institutionens kultur, forældrene, sociale medier, de fysiske materialer, samfundsnormer mm. Og så er det helt centralt at have fokus på de sociale processer og dynamikkerne mellem børnene eller de unge, som det også er beskrevet i teksten "4 tegn på mobbemønstre". Det gør sig naturligvis også gældende for de undersøgelser og dataindsamlinger, man laver. Nogle af de begreber, der kan bruges som guidende for ens undersøgelse, er social eksklusionsangst, foragtproduktion, sociale og moralske ordener mm.

Ud fra de analyser man laver, kan det være, man finder ud af, at det, der er på spil blandt børnene, i høj grad handler om utryghed, der hersker i klassen og/eller om en stærk tendens til at latterliggøre og håne hinanden: at en bestemt gruppe har langt mere at skulle have sagt end andre etc. Når man laver analyser, kan man få indblik i, hvor skoen særligt trykker blandt de børn, man har ansvaret for. Under hvert specialiseringsmodul præsenterer vi ideer til, hvordan man kan forstå og **analysere** den data, man har indsamlet ud fra et fællesskabsorienteret perspektiv på mobning.

Se også "4 tegn på mobbemønstre"

3. Man skal altid planlægge en indsats på baggrund af undersøgelsen, man har lavet (planlægning af tiltag)

Efter at have undersøgt problemet og de aktuelle mobbemønstre, der er i en gruppe af børn eller unge, vil et næste skridt være, at man overvejer, hvad en god løsning til netop det problem så vil være. Hvilke tiltag kan bruges, som kan ramme det, man sigter efter? Det er – som før beskrevet – ikke det samme, der virker ved forskellige problemer eller i forskellige kontekster. De tiltag, man planlægger, skal være nøje gennemtænke ift. lige præcis de børn/unge og den kontekst, der gør sig gældende her. Det er derfor ikke hensigtsmæssigt, at man "køber et koncept" eller bruger en standardiseret metode, som man tror kan bruges hver gang som løsning på

forskellige mobbeproblematikker. Hvis man eksempelvis vurderer, at mobningen i en klasse handler om, at der er en utryg kultur, og at der er en tendens til foragtproduktion, hvor særligt de børn, der fremstår som ”sarte”, er udsatte, så er det ikke sikkert, det er den valgte metode eller fremgangsmåde, der rammer mest præcist. I stedet bør tiltagene nøje overvejes i relation til den måde, mobbemønstrene viser sig i den specifikke klasse. Og når der skal planlægges, kan der tænkes bredt. Man skal endelig ikke kun tænke i særskilte lektioner, hvor man direkte ”arbejder med problemerne” (som man gør det med plenumsamtaler mm.), men også tænke i alt muligt andet, som man ellers gør på skolen eller i institutionen. Eksempelvis er det en god ide at tænke ens tiltag *ind* i undervisningen eller i det almindelige pædagogiske arbejde med børnene. Fra flere kanter peges der på ”fællesskabende didaktikker” som en konstruktiv vej at gå, hvor man ikke adskiller det sociale og det faglige, men tænker i hvordan man *gennem* det faglige også kan justere på de sociale mekanismer (Plauborg 2015, 2017). Det er også en god ide at tænke på de mange andre kræfter, der kan være på spil i mobningen, og på hvordan de kan tænkes ind som oplagte steder, man kan sætte ind. Hvordan kan ledelsen bidrage? Hvordan kan man sikre mere tryghed og værdighedsproduktion i brugen af sociale medier? Hvordan kan man ændre på de fysiske omgivelser på måder, der kan gøre en forskel? Hvordan kan forældrene bidrage? (ikke bare forældrene til de direkte involverede, men alle forældre i gruppen). Hvordan kan skolens antimobbestrategi bruges til at understøtte det arbejde? Og hvornår er der behov for at bringe andre strategier i spil? – fx skolens strategi for forebyggelse og håndtering af trusler og vold i de tilfælde, hvor elever har reageret med vold i forbindelse med mobningen[3].

Når man planlægger tiltag, skal man altid huske at overveje faldgruber; hvorvidt og hvordan, man kan risikere at gøre tingene værre. Man kan aldrig være sikker på, hvordan ens tiltag vil virke, så derfor er det vigtigt, man på forhånd har overvejet, om man kan risikere, at det virker mod hensigten. Eksempelvis om man kan risikere, at man gør tingene værre for de børn, der allerede er udsatte – eller om man kan risikere, at der blot findes nye ofre. I planlægningsfasen er det derfor vigtigt, at man altid stiller disse to spørgsmål:

Hvad sigter vi efter? Hvad kan vi vinde?

Hvad risikerer vi med det, vi gør?

[3] Læs mere om, hvad skolen med fordel kan være opmærksom på i arbejdet med at forebygge og håndtere vold og trusler på Undervisningsministeriets hjemmeside.

I modellen på denne side præsenterer vi forslag til tiltag, man eventuelt kan bruge. Men tænk endelig også i noget af det, der allerede er gode erfaringer med, og som man har erfaring med gør en forskel lokalt.

4. Man skal altid løbende holde øje med, hvad det, man gør, gør (afprøvning)

Nogle gange virker det, man sætter i gang, efter hensigten – nogle gange gør det ikke. Nogle gange risikerer man at forværre forholdene med det, man sætter i gang. Derfor er det vigtigt løbende at holde øje med, om det, man sætter i gang, gør det, det skal gøre. Man skal ikke undervurdere de kræfter, der er på spil, når der er tale om mobning. Børnene eller de unge lægger ikke nødvendigvis de destruktive mønstre fra sig, selvom der kommer en velmenende pædagog eller lærer og sætter noget i gang. Hvis man eksempelvis har lavet en undersøgelse blandt børnene og fundet ud af, at et bestemt barn er udsat, som man forsøger at inkludere igen ved at lave faste pladser i nye bordgrupper, så bør man holde øje med, hvorvidt det udsatte barn rent faktisk synes at blive yderligere integreret med denne gruppe. Måske er barnet fortsat isoleret, bare på mere skjulte måder, hvor de andre vender ryggen til, brokker sig over at skulle sidde der eller lignede. Hvis man har lavet en undersøgelse og vurderet, at en af de måder, mobbemønstrene viser sig på, er gennem foragtproducerende homofobisk sprogbrug, kan man lave en indsats, hvor man tydeligt slår ned hver gang det foragtproducerende sprogbrug viser sig. Men hvis børnene eller de unge ikke tager det alvorligt og i stedet blot finder andre måder at lave foragtproduktion på, så er den indsats ikke tilstrækkelig virksom. Hvis man forsøger sig med eksempelvis ”massage mod mobning” som en måde at skabe større samhørighed på i børnegruppen, men ser, at de børn, der skal massere andre børn, der er udsatte, sidder og vrænger, mens de masserer, så gør det kun tingene værre. Man bør derfor, også mens man afprøver et tiltag, vurdere, om det går i den rigtige retning. Man skal holde øje med, hvad det, man gør, gør. Hvis det gør og skaber noget positivt, skal man endelig fortsætte. Hvis det ikke gør det, det skal, må man afbryde forsøget og forsøge sig med noget andet. Der er også andre forhold, der er gode at tænke med under ”afprøvningen”. Vi præsenterer forskellige fremgangsmåder under specialiseringsmodulerne som måder, man kan lave afprøvningerne på i relation til forskellige målgrupper.

Se også: ”Når metoder virker mod hensigten” (videoer)

5. Man skal altid evaluere på, om ens tiltag skabte forbedrede forhold (evaluering)

Ligesom man løbende skal evaluere på effekten af ens tiltag, bør man også altid efterfølgende lave evalueringer af, hvad ens indsats har haft af betydning. Måske har man i en længere periode arbejdet med fællesskabende didaktikker som en måde at restaurere fællesskabet og skabe mere tryghed samt mindske foragtproduktion og skabe større inklusionsmulighed for udsatte elever. Efter en periode bør man lave en evaluering af indsatsen. Lykkedes vi med at skabe mere tryghed? Eller er det egentlig bare mere ro og uforstyrret undervisning, vi lykkedes med at etablere? Er forholdene forbedrede for de børn, der tidligere havde det svært? Her er vi så tilbage ved det første trin, hvor man må lave nye undersøgelser blandt børnene og de unge. Der er mange forskellige måder at evaluere på. Man kan tale enkeltvis med børnene om, hvorvidt og hvordan de oplever forandringer. Man kan inddrage forældrene og høre deres vurderinger. Eller man kan lave nye undersøgelser baseret på trivselsundersøgelser eller anonyme spørgeskemaer for at få indblik i, hvordan den sociale virkelighed nu ser ud blandt børnene eller de unge. Se grundmodulet om organisering. I håndteringsmodellen præsenterer vi forslag til forskellige måder at lave evalueringer på, der fungerer til forskellige målgrupper.

Den måde at håndtere mobning, der lægges op til med håndteringsmodellen, kan synes urealistisk ressourcekrævende. Det behøver den ikke at være. Først og fremmest bør ressourcerne simpelthen bare blive prioriteret, da der er virkelig store ting på de børn og unge, der er involverede i mobning. Derudover kræver det i længden ikke færre ressourcer, hvis man forsøger sig med hurtige tiltag, der ikke rammer rigtigt og derfor ikke gør en reel forskel. Mange dygtige lærere og pædagoger arbejder ofte ud fra lignende tænkning med løbende undersøgelser, refleksioner, planlægning af tiltag, evalueringer etc. som en automatiseret del af deres professionelle praksis. At systematisere den og gøre den til genstand for teamsamarbejde kan være en stor fordel, når en børnehave, en skole eller en ungdomsuddannelse skal arbejde mere målrettet mod forebyggelse og håndtering af mobning.

Litteraturliste:

Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of Bullying and Victimization in Childhood and Adolescence. *School Psychology Quarterly, 25*(2), 65-83.

Cross, D., & Barnes, A. (2014). One size doesn't fit all: Re-thinking implementation research for bullying prevention. I: Søndergaard D. M. & R. M. Schott (red.), *School Bullying: New Theories in Context* (pp. 405 - 418). United States: Cambridge University Press.

Cross, D., Erceg, E., & Thompson, S. (2013). *Evidence for Practice: Whole-school strategies to enhance students' social skills and reduce bullying in schools*. Australia, Victoria: Hawker Brownlow Education.

Kofoed, J., & Staunæs, D. (2014). En etisk forsvarlig tøven. In F. T. K. V. Tanggaard, L. (red.), *Konflikt i kvalitative studier* (1. ed., pp. 231-258): Hans Reitzels Forlag.

Merrell, K. W., Gueldner, B. A., Ross, S. W., & Isava, D. M. (2008). How Effective Are School Bullying Intervention Programs? A Meta-Analysis of Intervention Research. *School Psychology Quarterly, 23*(1), 26-42. doi: 10.1037/1045-3830.23.1.26

Plauborg, H. (2015). Intra-aktivitet af didaktik, faglighed og socialitet og udvikling af en tænkning om læring og didaktik - analyser af tre eksperimentelle casestudier. Ph.d.-afhandling. DPU, Aarhus Universitet.

Plauborg (2017). Klasseledelse som indgang til at modvirke mobning. I: Hansen m.fl.: Mobning – viden og værktøjer for fagfolk. København: Akademisk Forlag.

Rømer, T. A., Tanggaard, L., & Brinkmann, S. (2017). *Uren pædagogik 3*. DK: Forlaget Klim.

Smith, P. K., Pebler, D., & Rigby, K. (2004). Looking back and looking forward: implications for making interventions work effectively. I: Smith, P. K., D. Pebler & K. Rigby (red), *Bullying in schools: how successful can interventions be*. New York Cambridge University Press.

Søndergaard, D. M. (2011). Mobning – fra afretning af enkeltindivider til reparation af sociale fællesskaber. Skolen i morgen. *Tidsskrift for skoleledere*. Nr. 10. August. 14. årgang.

Søndergaard, D. M. (2014). From technically standardized interventions to analytically informed multi-perspective intervention strategies. Schott, R. & Søndergaard, D.M. (red). *School Bullying: New Theories in Context* (pp. 405 - 418). United States: Cambridge University Press.